

Haninge kommun

2010-08-27

Förskolan Hemsö

1 (37)

Förskolan Tallen

Dnr: 40-2009:1849

Lundaskolan

Vikingaskolan

Språk- och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska

Kvalitetsgranskning av Lundaskolan, Vikingaskolan, Hemsö förskola och Tallens förskola i Haninge kommun

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av språk- och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska under hösten 2009 och våren 2010. Granskningen genomförs i 21 förskolor och 21 grundskolor fördelade på 12 kommuner i landet. I förskolorna granskas verksamheten för barn i åldern tre till fem år och i grundskolan granskas undervisningen för elever i årskurs 2 och 4. Urvalet av kommuner har gjorts så att de ingående kommunerna representerar stora och små kommuner, tätort och glesbygd. Förutom att resultaten av granskningen presenteras i beslut för respektive kommun kommer övergripande iakttagelser och slutsatser inom området att redovisas i kvalitetsgranskningsrapporten "Språk- och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska".

Övergripande information om kvalitetsgranskningen och projektplanen för kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats:

(<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning/>)

Syftet med denna granskning är att bidra till ökad måluppfyllelse för barn och elever med annat modersmål än svenska. Närmare en femtedel av eleverna i grundskolan idag har utländsk bakgrund, antingen är de födda utomlands eller i Sverige av utlandsfödda föräldrar. Så länge elever med annat modersmål än svenska inte behärskar det svenska undervisningsspråket, kommer de att ha sämre förutsättningar att nå de nationella målen än elever med svenska som modersmål.

Mot denna bakgrund har Skolinspektionen valt att genomföra en kvalitetsgranskning med inriktning på kommuners, skolors och förskolors insatser för att ge förutsättningar för barn och elever med annat modersmål än svenska att nå de nationella målen. Det övergripande syftet med granskningen är att utveckla förskolors och skolors förmåga att arbeta så att barn och elever får en språk- och kunskapsutveckling som i högre utsträckning ger dem förutsättningar att nå skolframgång.

Skolinspektionens granskning utgår ifrån fyra huvudfrågeställningar. Frågeställningarna bygger i sin tur på nedan nämnda framgångsfaktorer, ett urval av de faktorer som olika utvärderingar och forskningsrapporter lyfter fram som betydelsefulla för att ge barn och elever med annat modersmål än svenska möjligheter att nå målen. Samma faktorer återfinns också i de styrdokument som reglerar verksamheten i förskolan och undervisningen i grundskolan. Skolinspektionens bedömningar utgår ifrån de generella regleringar som rör alla barn i förskolan och alla elever i grundskolan samt de specifika regleringar som rör gruppen barn och elever med annat modersmål än svenska.

För att betona den tillgång det innebär att kunna uttrycka sig på mer än ett språk används ibland uttrycket flerspråkiga barn/elever i beslut och granskningsrapport i stället för "barn och elever med annat modersmål än svenska".

Framgångsfaktorerna kan sammanfattningsvis beskrivas enligt följande (utan inbördes rangordning):

- Personalen arbetar språk- och kunskapsutvecklande. Det innebär att personalen känner till de flerspråkiga barnens/elevernas unika behov och utgår ifrån dessa. Detta innebär att barnen/eleverna får utgå ifrån egna erfarenheter, ges möjlighet att relatera nya kunskaper till de egna begreppen och att förstå de sammanhang som kunskaperna presenteras i.
- Personalen ser flerspråkighet och mångkulturalitet som en tillgång och att detta kommer till uttryck i verksamheten.
- Det finns en pedagogisk mångfald som ger barnen/eleverna möjlighet att skaffa sig och uttrycka kunskaper på olika sätt.
- Personalen har höga förväntningar och tilltro till barnens och elevernas förmåga.
- Flerspråkiga barn/elever ges förutsättningar att träna och använda sina olika språk.
- Miljön är trygg.
- Förskolor och skolor ser föräldrarna som en resurs och arbetar för att utveckla ett gott samarbete.

Granskningen av förskolorna Hemsö och Tallen samt Lundaskolan och Vikingaskolan i Haninge kommun ingår i detta projekt. Underlaget till beslutet består av dokument

från kommunen och verksamheterna samt av information som samlats in vid besök i de olika verksamheterna under perioden november 2009 till februari 2010.

I förskolorna genomfördes observationer, intervjuer med personal och chefer samt informella samtal med barnen. I skolorna intervjuade Skolinspektionen elever, lärare och skolledning samt genomförde observationer i lärandemiljön. I kommunen har också modersmållärare och representanter från stadsdelens barn- och ungdomsförvaltning intervjuats. I de granskade verksamheterna har de flerspråkiga barnens och elevernas föräldrar medverkat i en enkätundersökning. Resultaten från denna undersökning kommer att ingå i kvalitetsgranskningsrapporten och även återkopplas till den granskade förskolan/skolan. Beslutet grundar sig också på annan information som finns i Skolverkets nationella uppföljningssystem eller annat offentligt material. Företrädare för Haninge kommun, förskolorna Hemsö och Tallen samt Lundaskolan och Vikingaskolan har haft möjlighet att ge synpunkter på sakinnehållet som ligger till grund för kvalitetsgranskningens beslut.

Fråge-/granskningsområden

Skolinspektionen har granskat följande fyra huvudfrågeställningar i syfte att undersöka om det finns ett arbete i förskolan/skolan som främjar språk- och kunskapsutvecklingen hos barn och elever med annat modersmål än svenska.

1. Utgår arbetet i förskolan/skolan ifrån barnens/elevernas kulturella bakgrund och livsmiljö?

Här har granskningen fokus på om arbetet/undervisningen i förskolan/skolan utgår ifrån barnets/elevens bakgrund och livsmiljö.

2. Anpassas arbetet till barnens/elevernas behov och intressen?

Här har granskningen fokus på meningsfullhet, motivation och sammanhang i verksamheten. Finns det ett arbetssätt i förskolan/skolan som främjar språk- och kunskapsutveckling?

3. Ges barnen/eleverna möjligheter att utveckla sitt modersmål?

Här har granskningen fokus på förskolornas och skolornas arbete för att barn och elever med annat modersmål än svenska ska ges möjlighet att utveckla sitt modersmål.

4. Har lärarna utbildning i de ämnen de undervisar i och erbjuder lärarna relevant kompetensutveckling?

Här har granskningen fokus på kompetensen i förskolan/skolan för att arbeta med språk- och kunskapsutveckling för barn/elever med annat modersmål än svenska.

Beskrivning av Haninge kommun

Haninge kommun ingår i Stockholms län och har drygt 75 000 invånare, fördelade på tätort, landsbygd och skärgård. I kommunen finns många olika språkgrupper och 21 procent av befolkningen har utländsk bakgrund.

Drygt 4400 barn går i förskola i Haninge kommun, varav merparten i kommunala förskolor. Kommunen är en av tio kommuner i landet som har lägst andel personal i förskola med pedagogisk högskoleutbildning, strax över 33 procent. I januari 2008 genomfördes en omfattande omorganisation av förskoleverksamheten, och idag ansvarar 16 områdesrektorer för strax över 40 förskolor. Till sitt stöd har varje förskolerektor en biträdande rektor, en intendent eller rektorsassistent, en central utvecklingsledare samt en samordnare på varje förskola.

Kommunens 23 grundskolor med drygt 6 600 elever är organiserade i 20 rektorsområden. Till sitt stöd har varje rektor vanligtvis en biträdande rektor och en intendent.

Kommunen har en central modersmålsenhet. Samtliga modersmåls lärare i kommunen är anställda vid modersmålsenheten.

Skolinspektionen genomförde besök i kommunen kopplade till denna kvalitetsgranskningsrapport under perioden november 2009–februari 2010.

Skolinspektionens iakttagelser och bedömningar

Hemsö förskola

Hemsö förskola är en av tre förskolor i rektorsområdet Södra Jordbro. Liksom alla förskolor i Haninge kommun arbetar förskolan enligt Reggio Emilia institutets pedagogiska principer. Drygt 100 barn går på förskolan, fördelat på sex avdelningar. Två av avdelningarna, Hemsö och Spindeln, samlar åldrarna 4–5. Småbarnsavdelningarna har inga förskollärare, men det finns en förskollärare per avdelning för åldrarna 3 och uppåt.

Mer än 90 procent av barnen på Hemsö förskola har utländsk bakgrund och annat modersmål än svenska. Personalsammansättningen speglar detta, då det inom förskolans personalgrupp finns språkkompetenser för flera av kommunens största språkgrupper (bland annat turkiska, spanska, arabiska, tigrinja och serbiska).

En områdesrektor med tillhörande ledningsgrupp ansvarar för alla tre förskolor inom rektorsområdet Södra Jordbro. Rektorn har sin fasta arbetsplats på en av förskolorna, men rör sig dagligen mellan enheterna. Förutom ansvarig rektor har Hemsö förskola en

lokal utvecklingsledare och en samordnare, som ansvarar för den dagliga verksamheten.

Kvalitetsgranskningen av Hemsö förskola innefattar barn i åldern 4–5 år. Inspektörerna deltog i förskolans arbete under två dagar och genomförde observationer, intervju med personal och samtal med barn.

Skolinspektionens besök vid Hemsö förskola genomfördes den 12–13 januari 2010.

1. Utgår arbetet i förskolan ifrån barnens kulturella bakgrund och livsmiljö?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att verksamheten i Hemsö förskola på ett mycket bra sätt anknyter till barnens språk, kulturella bakgrund och förskolans livsmiljö.

Värdegrundsarbetet på Hemsö förskola behöver synliggöras i den dagliga verksamheten. En samstämmig strategi för hur personalen hanterar olika konflikter behöver utarbetas och förskolans likabehandlingsplan behöver förankras bland förskolans personal.

Skolinspektionens iakttagelser

En viktig framgångsfaktor i arbetet med flerspråkiga barn är att personalen ser flerspråkighet och mångkulturalitet som en tillgång och att detta kommer till uttryck i verksamheten.

På Hemsö förskola synliggörs barnens olika ursprungsländer och språk på ett medvetet sätt i lärandemiljön. Det faktum att barnens familjer kommer från många olika länder lyfts också fram som en betydelsefull tillgång. Förskolan firar exempelvis flera av barnens olika religiösa högtider, det finns flaggor och världskartor tillgängliga för barnen, liksom pussel och böcker med anknytning till natur eller barn i andra länder.

Av observationerna framgår att barnen regelbundet pratar sina egna språk både sinsemellan och med den i personalgruppen som har språkkompetens i barnets språk. Enligt personalen har barnen ibland ett spontant och ömsesidigt språkutbyte, och lär sig exempelvis sånger eller ramsor på varandras språk. Den modersmålslärare som ger modersmålsträning på spanska gör det med hela barngruppen, vilket också bidragit till ett ömsesidigt språkutbyte barnen emellan. Personalen har en gemensam strategi att sinsemellan alltid tala "korrekt" svenska, samtidigt som man uppmuntrar barnen att kommunicera både genom de egna språken och genom skapande pedagogiska aktiviteter.

Personalgruppen på skolan talar sammanlagt ett tiotal språk, och många har erfarenhet av att växa upp i en flerspråkig miljö. Flera ur personalen har dessutom minnen av att som flerspråkiga komma till en miljö där flerspråkighet inte tillhört normen. I intervjun säger personalen att dessa erfarenheter och minnen stärker deras förmåga att ta tillvara barnens språk och kulturella bakgrund i den dagliga verksamheten. Skolinspektionens

observationer på skolan visar tydligt att personalens språk, erfarenheter och minnen är en stor tillgång för barnen.

Kartläggning av de flerspråkiga barnens språkmiljö

En förutsättning för att en förskola ska kunna beakta barnens bakgrund och livsmiljö vid planeringen av verksamheten är att en kartläggning sker när barnen börjar på förskolan.

I Södra Jordbro finns verksamhetsgemensamma riktlinjer om mottagande och överlämning av barn med annat modersmål än svenska.

Mottagandet av de flerspråkiga barnen fungerar väl på Hemsö förskola. Förskolepersonalen tar reda på vilka språk som talas i hemmet, vilka språk vårdnadshavare talar, vilka språk barnet pratar med vårdnadshavare och med sina syskon samt hur kontakten med barnets språk och kulturella bakgrund ser ut. Kartläggningen utgör ett stöd både för den pedagogiska verksamheten riktad till barnet och för förskolans kommunikation med barnets familj.

Trygghet, trivsel, värdegrundsarbete

En framgångsfaktor i arbetet med flerspråkiga barn är en trygg miljö.

På Hemsö förskola finns en handlingsplan mot kränkande behandling som dock förskolans personal saknar närmare kännedom om. Vid observationer i lärandemiljön saknar Skolinspektionen också tydliga indikationer på ett dagligt värdegrundsarbete.

Skolinspektionen konstaterar bland annat att förskolans personal inte har någon samstämmig strategi för att hantera olika konflikter mellan barnen. Konflikterna löses istället improviserat varefter de uppkommer och personalens bemötande varierar beroende på person. I samband med köbildning till olika aktiviteter (datorn eller stationen med gipsarbete) uppstod exempelvis regelbundna konflikter där barnen handgripligen skufade varandra innan personalen ingrep.

I intervjuer uppger personalen att de har diskussioner med barnen om hur man ska förhålla sig till varandra. Personalens uppfattning är att barnen på förskolan är "allas barn", och att förskolan har ett klimat där alla barn kan söka stöd hos alla vuxna. I samtal med barnen berättar flertalet att det är roligt att komma till förskolan och att de känner sig trygga. Flera barn säger dock att de inte alltid känner sig trygga i barngruppen. Vid observation i lärandemiljön verkade barnen också sakna gemensamt överenskomna förhållningsregler, av typen "här springer vi inte" eller "här rör vi inte kompisens projekt."

2. Anpassas arbetet till barnens behov och intressen?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att arbetet på Hemsö förskola i stort anpassas till barnens behov och intressen. Det övergripande språk- och kunskapsutvecklande arbetet fungerar väl.

Personalen behöver dock tydligare uppmärksamma de barn som inte ger uttryck för sina åsikter, som väljer att inte delta i planerade aktiviteter eller som oftast väljer samma aktivitet.

Skolinspektionens iakttagelser

Ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt är en av framgångsfaktorerna i arbetet med flerspråkiga barn. Som framgår i inledningen av denna rapport innebär ett sådant arbetssätt bland annat att personalen känner till de flerspråkiga barnens unika behov och utgår ifrån dessa. Detta i sin tur innebär att barnen får utgå ifrån egna erfarenheter, ges möjlighet att relatera nya kunskaper till de egna begreppen och att förstå de sammanhang som kunskaperna presenteras i.

Hemsö förskola har ett tydligt språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt, där de kreativa "stationerna" (bland annat gips, lera, rita/måla, klippa och klistra) inspirerar barnen till att kommunicera, räkna, mäta, hitta nytt och beskriva. Barnen får skapa fritt och uppmuntras att kommunicera kring den aktivitet de håller på med. Barnen har också genomgående möjligheter att påverka verksamhetens innehåll. De kan exempelvis välja vilken aktivitetsplats (exempelvis gips, lera, klippa, pussel, byggsats, dator etc) de vill vara vid, hur länge samt vilket projekt de då vill arbeta med.

Förutom barnens skapande och kommunikation kring de kreativa "stationerna" förekommer andra organiserade språk- och kunskapsutvecklande aktiviteter. Det finns exempelvis flera naturvetenskapligt orienterade stationer där barnen under personalens ledning får pröva på hur olika material reagerar i sand och vatten. Sjunker tråklossen? Vad händer med vattennivån? Är blöt sand tyngre än torr?

Ett annat exempel är den regelbundna samlingen innan lunch, då de barn som vill får välja sånger att sjunga. Förutom sången uppmuntrade personalen barnen att diskutera kring och fundera på begrepp i sångerna. När sover björnen, exempelvis? Sover han nu?

Ett tredje exempel är de minneskortlekar med bland annat rimmande ord eller olika djur där barnen både på egen hand eller med stöd av personalen övar olika språkliga och naturvetenskapliga begrepp. Vid rimkortleken kunde samtliga deltagande barn både de rimmande orden som fanns i kortleken, och hitta på ytterligare ord som rimmar. Vid minneskortleken med nordiska djur visste barnen exempelvis vilka djur som var rovdjur samt hur man vet att det är ett lodjur och inte bara en stor katt (svarta tofsar på öronen).

Skolinspektionen kunde dock observera att viss personal endast i mycket begränsad omfattning engagerade sig i barnens utveckling och kommunikation. Utöver detta är det oroande att barnen på Hemsö förskola alltid kan välja att inte delta i den verksamhet som förekommer. Skolinspektionen ifrågasätter framför allt om förskolan med detta arbetssätt fångar upp de barn som är i störst behov av språkutvecklande aktiviteter. Vid observation i lärande miljön förekom exempelvis inga särskilda insatser riktade till de barn som drog sig undan själva, alltid valde samma aktivitet eller aldrig sade något.

3. Ges barnen möjligheter att utveckla sitt modersmål?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att Hemsö förskola erbjuder många barn möjligheten att utveckla sitt modersmål.

Skolinspektionen bedömer dock att förskolan behöver utveckla arbetet så att man i högre utsträckning medverkar till att alla barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla sitt modersmål. Rektorn för Hemsö förskola bör ta ett större ansvar för modersmålslärares arbete med barnen.

Skolinspektionens iakttagelser

En viktig framgångsfaktor i arbetet med de flerspråkiga barnen är att de ges möjlighet att träna och använda samtliga sina språk. Stöd och uppmuntran att använda modersmålet är en värdefull hjälp att utveckla flerspråkighet och stärka identitet och kunskapsutveckling. Enligt förskolans läroplan (Lpfö 98) ska barn i förskolan som har ett annat modersmål än svenska få möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål.

På Hemsö förskola ger personalens samlade språkkunskaper möjlighet för barn ur flera av kommunens stora språkgrupper att dagligen använda sig av sitt modersmål. Förskolan har dessutom tillgång till kvalificerade modersmålslärare.

I verksamheten på Hemsö förskola ingår dock ingen samlad strategi för hur förskolan kan ge alla barnen möjlighet att utveckla sitt modersmål.

I Skolinspektionens samtal med lärarna ur kommunens modersmålsenhet uppger dessa att de ofta saknar både verktyg och erfarenhet för att arbeta modersmålsutvecklande med så pass små barn. I samtal med förskolans ledning och personal framkommer att nästan alla modersmålslärare väljer att lyfta ut "sina" barn ur barngruppen, och arbeta med dem i ett annat rum. Sammantaget har vare sig förskolans ledning eller personal någon klar bild av hur tiden med modersmålslärares ser ut för de berörda barnen.

Ansvar för den pedagogiska verksamhet som bedrivs på förskolan ligger på förskolans rektor. Förskolans rektor behöver därför ta ett större ansvar för modersmålsträningens innehåll och utformning.

Skolinspektionen konstaterar också att den dagliga modersmålsträningen inte kommer alla barn till del, just eftersom den är beroende av personalens språkkompetens. I praktiken ges därför bara barn ur några av kommunens största språkgrupper möjlighet att utveckla sitt modersmål på Hemsö förskola.

4. Har personalen i förskolan adekvat utbildning och erbjuds de relevant kompetensutveckling?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att personalen på Hemsö förskola har adekvat utbildning och att de erbjuds varierade möjligheter till kompetensutveckling.

Förskolan bör dock överväga att inrikta rekrytering och kompetensutveckling på området flerspråkighet och flerspråkiga barn.

Skolinspektionens iakttagelser

Personalens utbildningsnivå och kompetens har avgörande betydelse för att förskolan ska kunna erbjuda barnen en verksamhet som främjar och stimulerar deras utveckling och lärande.

Av både dokumentstudier och intervjuer med förskolans personal framkommer att personalen på Hemsö förskola har adekvat utbildning. Andelen förskolepersonal med pedagogisk högskoleutbildning i Haninge kommun som helhet är dock enbart 33 procent, vilket ligger under riksgenomsnittet på drygt 53 procent. Rektorn för Hemsö förskola strävar därför efter att öka antalet förskollärare på varje enhet inom sitt rektorsområde.

Rektorsområdet har rekryterat 11 nya förskollärare de sista två åren, och rekryteringen fortsätter. Målsättningen är minst en förskollärare och gärna två på varje avdelning. Vid rekrytering är främst förskollärarkompetens och goda kunskaper i svenska i fokus. Flerspråkighet eller kompetens avseende flerspråkiga barn är positivt, men inte särskilt meriterande vid ansökan.

Personalen deltar i många olika kompetensutvecklingsinsatser, bl a pedagogiska metoder inom Reggio Emilia. Vid intervju uppger personalen enhälligt att de är mycket nöjda med sina kompetensutvecklingsmöjligheter. Enligt uppgift från både rektorn och personalen har dock kompetensutvecklingsåtgärderna ingen särskild fokus på flerspråkiga barns språkutveckling.

Förskolan Tallen

Förskolan Tallen hör till Vikinga förskolerektorsrområde och ligger i centrala Handen. Tallen har nio avdelningar, varav två är finskspråkiga avdelningar, och ligger i anslutning till grundskolan Vikinga. Förskoleområdets rektor ansvarar förutom för Tallen

även för de närliggande förskolorna Kastanjen och Eken. Den dagliga verksamheten på förskolan Tallen leds av en lokal arbetslagschef.

På förskolan finns ca 145 barn varav ca 30–40 procent är flerspråkiga.

Kvalitetsgranskningen av Tallens förskola innefattar barn i åldern 4–5 år. Inspektörerna deltog i förskolans arbete under två dagar och genomförde observationer, intervju med personal och samtal med barn.

Skolinspektionens besök vid Tallens förskola genomfördes den 2–3 februari 2010.

1. Utgå arbetet i förskolan ifrån barnens kulturella bakgrund och förskolans livsmiljö?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att verksamheten på Tallens förskola i större utsträckning behöver utgå från barnens kulturella bakgrund och livsmiljö. I planeringen av den pedagogiska verksamheten behöver förskolan också ta större hänsyn till att det finns flerspråkiga barn i gruppen. Kartläggning av de flerspråkiga barnens språkmiljö förekommer endast i begränsad omfattning och bör utvecklas.

Det dagliga värdegrundsarbetet är inte fullt ut förankrat bland all personal. En utvärdering av förskolans normer och värden behöver vidtas för att säkerställa att all personal har ett bra förhållningssätt mot barn enligt de värden som läroplanen anger.

Skolinspektionens iakttagelser

En viktig framgångsfaktor i arbetet med flerspråkiga barn är att personalen ser flerspråkighet och mångkulturalitet som en tillgång och att detta kommer till uttryck i verksamheten.

Skolinspektionen konstaterar att det i den pedagogiska miljön saknas koppling till den mångfald som finns på förskolan Tallen. T.ex. har de flerspråkiga barnen inte tillgång till böcker, ljudband eller bilder som knyter an till deras hemspråk och kulturella bakgrund. Det finns ingenting i miljön som visar att där finns ett stort antal barn med annat ursprung än det svenska.

Enligt personalen firar förskolan några av de svenska högtiderna men inga andra högtider eller traditioner med rötter i andra kulturer. På förskolan finns en "traditionsgrupp" som planerar återkommande aktiviteter, traditionerna ska ha koppling till förskolans pedagogiska verksamhet eller på annat sätt vara viktig för förskolans sammanhang. Vid samtal med Skolinspektionen framkommer att personalen har fört diskussioner om att traditionsgruppen ska kunna föra in traditioner som anknyter till den kulturella mångfald som finns på förskolan. Något firande av traditioner som anknyter till barnens bakgrund eller livsmiljö har dock inte genomförts.

Enligt personalen saknas tydliga rutiner för hur förskolan ska ta emot nya familjer med annat modersmål än svenska. Enligt förskolepersonalen frågar de i samband med inskolningen vilket språk och vilken bakgrund familjen har, men fokus läggs då i första hand på att ta reda på hur mycket svenska föräldrarna och barnen kan. På uppföljningssamtalet som sker ca tre veckor efter inskolningen brukar förskolepersonalen informera sig mer om barnens bakgrund och om det är något särskilt som är viktigt för personalgruppen att veta om barnet. En kartläggning av barnens språkmiljö (vilka språk som talas hemma, med syskon, med kamrater, vid ev besök i hemlandet etc) ingår dock inte som en särskild punkt i detta samtal. I Skolinspektionens intervjuer med förskolepersonalen framkommer sammantaget en osäkerhet om vilka språk några av barnen faktiskt talar.

Trygghet, trivsel, värdegrundsarbete

En framgångsfaktor i arbetet med flerspråkiga barn är en trygg miljö.

Skolinspektionen konstaterar att det pågår ett värdegrundsarbete på förskolan. En av avdelningarna arbetar t.ex. med ett projekt som fokuserar på empati och respekt för att underlätta kommunikationen mellan barn som kommer från olika språkgrupper. Rektorn och förskolans arbetslagschef bedömer dock att värdegrundsarbetet är ett utvecklingsområde på förskolan.

Enligt både förskolans ledning och personal finns det en plan mot kränkande behandling (likabehandlingsplan) som ligger till grund för värdegrundsarbetet på förskolan. Med utgångspunkt i planen dokumenterar förskolepersonalen incidenter för att sedan ändra rutiner och förhållningssätt. Kommunens skolplanenkät är ett viktigt redskap för att följa upp arbetet på avdelningarna.¹

Trots att det finns ett medvetet värdegrundsarbete och rutiner för dokumentation såg inspektörerna exempel på pedagoger som i pressade situationer använder ett språkbruk och en ton som kan uppfattas som kränkande av det enskilda barnet. Även mellan barnen såg inspektörerna hårda ord och fysiska kränkningar utan att någon vuxen reagerade. Inspektörernas iakttagelser förmedlades till förskolerektorn.

2. Anpassas arbetet till barnens behov och intressen?

Skolinspektionens bedömning

Tallens förskola arbetar medvetet med barnens språk- och kunskapsutveckling och anpassar till viss del arbetet efter barnens behov och intressen.

Förskolan behöver dock i högre grad anpassa sitt arbete till samtliga barns olika erfarenheter och behov. Verksamheten kan därmed på ett tydligare sätt synliggöra och bemöta de flerspråkiga

¹ Kommunen genomför varje år en enkät till föräldrar och barn som bland annat följer upp trygghet och trivsel.

barnens språk- och kunskapsutveckling. Rektorn bör ta ett större ansvar för att säkerställa en miljö där de pedagogiska aktiviteterna fullföljs och kommer samtliga barn till del.

Skolinspektionens iakttagelser

Ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt är en av framgångsfaktorerna i arbetet med flerspråkiga barn. Som framgår i inledningen av denna rapport innebär ett sådant arbetssätt bland annat att personalen känner till de flerspråkiga barnens unika behov och utgår ifrån dessa. Detta i sin tur innebär att barnen får utgå ifrån egna erfarenheter, ges möjlighet att relatera nya kunskaper till de egna begreppen och att förstå de sammanhang som kunskaperna presenteras i.

På förskolan Tallen arbetar man med ett Reggio Emilia inspirerat arbetssätt. Inne på avdelningarna finns olika stationer där barnen kan välja vad de vill arbeta med, t.ex. lera, måla, rita, sortera, räkna eller spela spel. Arbetslagschefen beskriver att den pedagogiska inriktningen på förskolan främjar språk- och kunskapsutvecklingen för alla barn. Genom "görande" och skapande utvecklar barnet språket tillsammans med vuxna och jämnåriga. Skolinspektionens observationer i lärandemiljön ger vid handen att barnen får möjlighet att visa och uttrycka sig fast de inte behärskar språket fullt ut. Vid de samlingar som Skolinspektionen deltog i används exempelvis frågor, ramsor, upprepning och mimik för att stimulera barnen att uttrycka sig och använda olika begrepp.

I de språkstimulerande aktiviteterna tas dock ingen särskild hänsyn till att många av förskolans barn är flerspråkiga. Vid ett tillfälle får barnen exempelvis träna prepositioner via kort som föreställer en katt som befinner sig på olika ställen i förhållande till en väska. Barnen får dra ett kort och pedagogen läser en beskrivning av var katten befinner sig. Barnet får leta efter kortet som tillhör det som pedagogen beskriver. I denna övning framkommer att de flerspråkiga barnen har större svårigheter att hitta rätt kort än de barn som har svenska som modersmål. Barnen fick i detta fall till slut hjälp att hitta rätt kort, men förskolan har ingen övergripande uppföljning om det språkutvecklande arbetet är anpassat efter samtliga barns behov och förutsättningar.

För de barn som behöver extra stöd i sin språkutveckling beskriver förskolepersonalen att de ibland samlar en mindre grupp av barn och leker språklekar. Personalen beskriver i detta sammanhang flerspråkighet som en belastning. Som en i personalen uttrycker det:

"Vi har gjort en liten grupp med barn som behöver extra stöd i svenska. Men vi sätter till exempel inte två turkiska barn ihop."

Trots att verksamheten generellt sett är strukturerad och väl planerad förekommer det i vissa situationer hög ljudnivå och stök i barngruppen. Skolinspektionen har vid observationer iakttagit att personalen många gånger inte hinner med att fullfölja pedagogiska aktiviteter eller på andra sätt tillgodose barnens behov. Personalen uppger att deras

verksamhet begränsas av att barngrupperna är stora och att det finns flera barn i behov av särskilt stöd.

3. Ges barnen möjligheter att utveckla sitt modersmål?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att förskolan behöver utveckla arbetet så att man i högre utsträckning medverkar till att alla barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla sitt modersmål. Rektorn för Tallens förskola bör också ta ett större ansvar för modersmålläraarnas arbete med barnen.

Skolinspektionens iakttagelser

En viktig framgångsfaktor i arbetet med de flerspråkiga barnen är att de ges möjlighet att träna och använda samtliga sina språk. Stöd och uppmuntran att använda modersmålet är en värdefull hjälp att utveckla flerspråkighet och stärka identitet och kunskapsutveckling. Enligt förskolans läroplan (Lpfö 98) ska barn i förskolan som har ett annat modersmål än svenska få möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål.

Av intervjuerna framkommer att förskolans rektor, arbetslagsledare och personal anser att det är viktigt att barnen får möjlighet att utveckla sitt modersmål. Förskolan informerar föräldrarna om vikten av att de talar modersmålet i hemmet.

I verksamheten på Tallens förskola ingår dock ingen samlad strategi för hur förskolan kan ge alla barnen möjlighet att utveckla sitt modersmål.

Förskolepersonalen berättar i intervjun att de genom sitt arbetssätt i första hand försöker stärka barnens utveckling av det svenska språket. Förskolepersonalen är medvetna om läroplanens skrivningar om förskolans uppdrag att stärka barnets modersmål, men känner sig osäkra på hur uppdraget ska genomföras och efterlyser kompetensutveckling för att kunna utveckla arbetet med flerspråkiga barn.

Barnen använder inte i någon större utsträckning sina modersmål på förskolan. Förskolepersonalen uppger att de inte är så många barn som talar samma språk. Ibland kan det vara barn som har samma modersmål men de väljer ändå oftast att tala svenska med varandra. I samtal med Skolinspektionen uppgav personalen att det pedagogiska arbetet blir lättare om barnen för det mesta talar svenska tillsammans.

Enligt personalen på Tallens förskola sker inte modersmålläraarnas besök med någon regelbundenhet. Ett annat problem är att modersmållärarna helst vill arbeta med barnen utanför gruppen och detta innebär att barnen inte får möjlighet att knyta an upplevelser av verksamheten till sitt modersmål. Förskolepersonalen uttrycker också avsaknad av möjligheten att inhämta viktig information beträffande barnens fortsatta språk- och kunskapsutveckling när de inte har en dialog med modersmållärarna. Sammant-

get har inte sig förskolans personal någon klar bild av hur tiden med modersmåsläraren ser ut för de berörda barnen.

Ansvar för den pedagogiska verksamhet som bedrivs på förskolan ligger på förskolans rektor. Förskolans rektor behöver därför ta ett större ansvar för modersmålssträngens innehåll och utformning.

4. Har personalen i förskolan adekvat utbildning och erbjuds de relevant kompetensutveckling?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att personalen på Tallens förskola har adekvat utbildning.

Skolinspektionen bedömer att förskolan Tallen har ett stort behov av kompetensutveckling inriktad på flerspråkighet och kulturell mångfald.

Skolinspektionens iakttagelser

Personalens utbildningsnivå och kompetens har avgörande betydelse för att förskolan ska kunna erbjuda barnen en verksamhet som främjar och stimulerar deras utveckling och lärande.

Andelen förskolepersonal med pedagogisk högskoleutbildning i Haninge kommun är 33 procent, vilket ligger under riksgenomsnittet på drygt 53 procent. På Tallens förskola är nio pedagoger utbildade förskollärare vilket ger i snitt en pedagog per avdelning, övrig personal har barnskötarutbildning eller saknar helt pedagogisk utbildning. Rektorns mål är att hälften av all personal ska ha pedagogisk högskoleexamen men beskriver att det är svårt att rekrytera utbildade pedagoger. Vidare säger hon att det vore bra med flerspråkig personal men att det också är viktigt att de kan tala bra svenska.

Vid intervjuer med såväl rektor, arbetslagsledare som personal framkommer att personalen har viss tillgång till kompetensutveckling men att det finns ett behov av kompetensutveckling avseende flerspråkighet och mångfald. Förskolepersonalen uppger att den kunskap de inhämtat om är via internet eller barnens föräldrar.

Lundaskolan

Lundaskolan ligger i Södra Jordbro i Haninge kommun. Skolan är en F-5 skola med tillhörande fritidshem och tre introduktionsklasser. Mer än 92 procent av skolans 365 elever har utländsk bakgrund. Enligt uppgifter som skolan samlat in från eleverna talar barnen sammanlagt 45 språk och har sitt ursprung i 58 länder. Ungefär en fjärdedel av eleverna har varit i Sverige mindre än tre år, och det pågår en stor in- och utflyttning.

Skolledningen består av rektor, biträdande rektor, intendent och arbetslagschefen för fritidshemmet.

Kvalitetsgranskningen av Lundaskolan omfattar undervisning i årskurserna 2 och 4. Vid tillfället för granskningen fanns fyra klasser i årskurs 2 och två i årskurs 4. Inspektörerna deltog under sammanlagt tre dagar i delar av undervisningen i samtliga klasser. Undervisning bedrevs bland annat i ämnena svenska, engelska, matematik, träslöjd och värdegrundsarbete.

Skolinspektionens besök vid Lundaskolan genomfördes den 8–10 december 2009.

1. Utgår arbetet i skolan ifrån elevernas kulturella bakgrund och skolans livsmiljö?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att förhållningssättet i Lundaskolan på ett mycket bra sätt anknyter till elevernas kulturella och språkliga bakgrund samt till skolans livsmiljö. Skolinspektionen bedömer också att Lundaskolan har ett väl fungerande värdegrundsarbete.

Undervisningen bör dock på ett bättre sätt synliggöra de flerspråkiga elevernas språk och internationella erfarenheter.

Skolinspektionens iakttagelser

För att stärka flerkulturell identitet visar forskning på värdet av att lärare och övrig personal har intresse för elevernas kultur och skiftande bakgrund och skapar en mångkulturell miljö. Det är därmed värdefullt med ett innehåll i undervisningen som kan stärka elevernas flerkulturella identitet.

Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov och ska med *utgångspunkt* i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta kunskapsutveckling.

Lärarna på Lundaskolan berättar vid intervjun att de genomgående ser elevernas flerspråkighet och internationella bakgrund som en tillgång i arbetet. Både lärarna och eleverna har en självklar uppfattning om vilka språk som talas av vem och i vilka länder barnen har sina rötter. I samband med skolans satsning på läsning har böcker med anknytning till elever i andra länder – i den mån de finns att tillgå – varit en del av skolbibliotekets läsaktiviteter.

Vid observationer i lärandemiljön, på rasterna och i matsalen framkommer att eleverna ofta använder sina språk sinsemellan. Enligt eleverna ser de vuxna på skolan mycket positivt på att eleverna använder sina språk och lärarna säger att de är viktigt att de utvecklar sina modersmål. Eleverna uppger vidare att det går bra att få hjälp av eller att hjälpa en kamrat inom den egna språkgruppen, om man inte förstår något på svenska.

Arbetslagens interna diskussioner och personalens dagliga förhållningssätt gentemot eleverna tyder på att skolan värdesätter elevernas flerspråkiga och mångkulturella identitet. Detta konkretiseras dock inte till fullo i skolans undervisning och att skolan är mångkulturell syns endast i begränsad omfattning i de besökta klassrummen. Upp-

komna situationer i undervisningen, där en elev exempelvis har personlig erfarenhet av ett land, situation eller sak tas heller inte alltid tillvara. Vid en lektion i svenska där eleverna lärde sig att slå i lexikon var ett av de aktuella orden en krydda som inte växer i Sverige. I undervisningen fanns dock inte utrymme att ta tillvara på elevernas iver att berätta om denna krydda, utöver definitionen i ordboken. I de praktiskt estetiska ämnena tas hantverk, former, material eller mönster från andra länder endast undantagsvis in i undervisningen.

Majoriteten av skolans läromedel anknyter också nästan uteslutande till en "svensk norm". Uppsatta ABC-ark med ett namn för varje bokstav innehåller exempelvis bara "svenska" namn. Böcker om djurliv berör i första hand bara flora och fauna i Sverige. Skolböcker i ämnet svenska skildrar sällan miljöer eller situationer med anknytning till Lundaskolans flerspråkiga och mångkulturella vardag.

Värdegrundsarbetet

Trivsel och trygghet är grundläggande förutsättningar för elevernas framgångar i skolarbetet.

På Lundaskolan finns en plan mot kränkande behandling, som är översatt till bl. a. turkiska och polska. Observationer i lärandemiljön samt intervjuer med eleverna och personalen påvisar att planen är känd och att värdegrundsarbetet är väl förankrat i den dagliga verksamheten.

Ett av skolans redskap i värdegrundarbetet är en trivselenkät som genomförs varje år. Alla elever från förskoleklass upp till årskurs fem svarar på 10–14 frågor om hur de trivs i skolan. Frågorna berör dels elevernas generella trivsel, dels om eleverna känner sig trygga på raster, på toaletten, i omklädningsrum, kapprum eller i matsalen. Frågorna berör också kamratskap, exempelvis om eleven känner till någon som blir retad eller slagen, eller om eleven kanske själv retas eller slår ibland. Enkätsvaren gör det möjligt att se betydande skillnader i hur olika åldrar eller pojkar respektive flickor uppfattar trivsel i olika situationer och miljöer.

Lundaskolans ledning, personal och elever använder trivselenkäten samt kommunens skolplanenkät för att diskutera, dra slutsatser om och planera åtgärder för värdegrundsarbetet på skolan.

2. Anpassas arbetet till elevernas behov och intressen?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att arbetet på Lundaskolan på ett mycket bra sätt anpassas till elevernas behov och intressen. Skolan har rutiner för mottagande och kartläggning av elevernas språkmiljö och utländska erfarenheter, vilket synliggör elevernas språkkunskaper. Skolan arbetar genomtänkt och tydligt med ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt och följer kontinuerligt elevernas språk- och kunskapsutveckling.

Skolinspektionen bedömer att rektorn behöver vidta åtgärder så att det sker en kartläggning och bedömning av vilka elever som är berättigade att läsa svenska som andraspråk och att ämnet anordnas för elever i behov av det. Undervisningen i svenska som andraspråk kan integreras med elever som läser ämnet svenska. Rektorn behöver dock se till att lärarna har kunskap om kursplanen för svenska som andraspråk och att de är medvetna om vilka elever som läser enligt den kursplanen.

Rektorn behöver även se till att elever som är i behov av studiehandledning på modersmålet får detta.

Skolinspektionens iakttagelser

Mottagandet av flerspråkiga elever

Ett kartläggningsarbete över elevernas bakgrund, erfarenheter, språkliga förmågor osv. är en förutsättning för att kunna påbörja undervisningen där eleverna språk- och kunskapsmässigt befinner sig och tidigt kunna ge eleverna relevanta stödåtgärder.

Flertalet flerspråkiga elever i Lundaskolan kom till Sverige när de var förskolebarn eller är svenskfödda barn till föräldrar som själva är födda utomlands. När dessa barn börjar förskolan genomförs en kartläggning av deras språkmiljö. Rektorsområdet Södra Jordbro tillämpar en gemensam blankett för detta. När barnen sedan börjar i förskoleklass på Lundaskolan lämnas informationen om deras språk- och kunskapsutveckling vidare till förskoleklassens personal, t.ex. via barnens portfolio.

För de elever som kommer som nyanlända till Lundaskolan genomförs också en kartläggning som innefattar deras språkliga och kulturella bakgrund samt tidigare skolerfarenhet.

Både rektorn och personalen på skolan uppger i intervjuerna att kartläggningen av elevernas språkmiljö, bakgrund och skolerfarenhet utgör ett bra underlag. De framhåller dock att de inte alltid får all relevant information om elevernas bakgrund.

Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt

Språkutveckling sker inte isolerat utan måste kopplas till ett för eleven meningsfullt innehåll och användas och produceras av eleven i olika sammanhang. Val av innehåll och arbetsformer i undervisningen måste därför ge stöd för elevens språk- och kunskapsutveckling i meningsskapande sammanhang.

I Lundaskolans lärandemiljö observerar Skolinspektionen många återkommande goda exempel på ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt.

Under lektionerna lyssnar eleverna till varandra, läser högt, återberättar, läser själva eller samarbetar och diskuterar i mindre grupper. Lärarna använder sig av flera olika typer av resurser för att genomföra lektioner, såsom bilder, böcker, lekar med ord, diagram på tavlan eller upprepning och mimik. Lärarna använder sig av en tydlig kommunikation anpassad efter elevernas språknivå, ger tydliga förklaringar samt använder

sig av varierade frågetyper. I intervjun berättar lärarna att de medvetet försöker anpassa sin undervisning till att de flesta eleverna har ett annat modersmål än svenska. Som exempel anger lärarna att de använder sig mycket av teater, av att skriva eller teckna på tavlan samt av att tydligt förklara innehållet och målet med varje lektion.

Skolan delar kommunens övergripande fokus på läs- och skrivutveckling. Som ett led i detta besöker personal från skolans bibliotek samtliga klasser, där bibliotekarie ger boktips och leder diskussioner kring böcker som eleverna har läst.

Skolan samverkar regelbundet med det lokala biblioteket i Jordbro Centrum och det stora kommunbiblioteket i Haninge Centrum. Ett viktigt inslag i samarbetet med biblioteken är att eleverna där får tillgång till böcker på hemspråket. Eleverna gör återkommande besök i biblioteken under terminen, och deras föräldrar informeras om det material på modersmålet som finns att tillgå på biblioteken.

Lundaskolans bibliotek utbildar också s.k. bokpiloter. Bokpiloter är elever som framför en dramatiserad version av en bok de läst inför elever ur en yngre årskurs. Informella samtal med eleverna samt observation av en sådan dramatisering indikerar att "bokpiloternas" verksamhet är inspirerande och stimulerande för både de yngre och de äldre eleverna.

Svenska som andraspråk

Svenska som andraspråk är ett eget ämne för en speciell elevgrupp med syftet att eleverna ska uppnå en funktionell behärskning av det svenska språket i nivå med elever som har svenska som modersmål. Elever i behov av svenska som andraspråk har rätt till sådan undervisning.

I samtal med rektorn, eleverna och personalen framkommer att Lundaskolan inte anordnar svenska som andraspråk enligt ämnets egen kursplan. Skolans policy är istället att metoder för andraspråksinläring löpande ska integreras i all undervisning. Som ett led i detta har flertalet lärare 5 poängs utbildning i svenska som andraspråk. Vid anställning av ny personal ställer skolan krav på att sökande har kompetens inom svenska som andraspråk.

Lundaskolans rektor uppger att hon ser stora likheter mellan kursplanen för svenska som andraspråk och kursplanen för svenska. Det är enligt rektorn svårt att genomföra undervisning både enligt kursplan i svenska och enligt kursplan i svenska som andraspråk. I dagsläget ligger därför skolans fokus på undervisning enligt kursplan i svenska. I intervjuer uppger rektorn och lärarna att de arbetar för att all undervisning på skolan ska innehålla inslag av andraspråksinlärningsmetodik.

Flera av lärarna berättar dock att de inte vet vad ämnet svenska som andraspråk innehåller. I klassrummen saknas ofta läromedel för andraspråksinläring, och vid observationer i lärandemiljön framkommer att det språkutvecklande arbetssättet inte alltid inkluderar de pedagogiska metoder som utvecklats för andraspråksinläring.

I samtal med skolans elever framkommer att eleverna inte känner till begreppet svenska som andraspråk. I den statistik som finns tillgänglig på Lundaskolans hemsida samt i de dokument som skolan delgivit Skolinspektionen saknas information om skolans resultat för svenska som andraspråk, exempelvis i nationella prov.

Rektorn samt en av skolans specialpedagoger som har 20 poäng i svenska som andraspråk uppger vid intervju att det bara i enstaka fall görs en individuell bedömning av om en elev behöver läsa svenska som andraspråk eller inte. Enligt uppgifter från rektorn är det i första hand eleverna från introduktionsklassen som bedöms utifrån kriterierna för svenska som andraspråk.

Studiehandledning på modersmålet

Elever i behov av studiehandledning på modersmålet ska erbjudas sådan handledning. Aktuell forskning framhåller också att ett starkt modersmål och ett starkt andraspråk är viktiga förutsättningar för att elever ska lyckas i sina skolarbeten.

Skolan erbjuder studiehandledning på modersmålet i första hand för eleverna i introduktionsklassen. Enligt rektorn är det framför allt den höga kostnaden som begränsar skolans möjligheter att erbjuda studiehandledning på modersmålet till alla elever som behöver det.

Enligt skolans lärare finns det elever som är i behov av studiehandledning men inte får detta. Skolan har inte utrett i vilken grad språk- och kunskapsutvecklingen för dessa elever påverkas av den bristande tillgången till studiehandledning.

Kunskapsuppföljning

Lundaskolan följer kontinuerligt upp elevernas språk- och kunskapsutveckling.

Skolan har egna diagnostiska prov och genomför återkommande kontroller enligt Läsutvecklingsschemat (LUS). Resultaten på de nationella ämnesproven i årskurs 3 och 5 följs upp både per årskurs och per klass. Resultaten diskuteras och utvärderas i arbetslagen samt görs tillgängliga på skolans hemsida. Skolan deltar också i de kommungemensamma kunskapskontrollerna. Rektorn påpekar dock att skolan inte gör någon analys eller uppföljning av elevernas kunskapsresultat uppdelat på kön eller flerspråkighet.

Eleverna uppgav i samtal med inspektörerna att de vid sina utvecklingssamtal får information om både sina starka sidor och sina utvecklingsområden och att de har individuella utvecklingsplaner (IUP). Lärarna uppger i intervju att de har god tillgång till tolkresurser samt vid behov översättning av skriftligt material avsett för elevernas familjer. Skolan använder sig av kommungemensamma blanketter för eventuella åtgärdsprogram och de elever som lärarna bedömer har behov av särskilda stödåtgärder kan få detta av skolans specialpedagoger.

Vid intervjuer med personal samt observationer i lärandemiljön framkommer att skolans uppföljning aktivt används till att anpassa undervisningen till enskilda elevers behov, intressen och förutsättningar. Detta bedöms av Skolinspektionen som en framgångsfaktor för skolan.

3. Ges eleverna möjligheter att utveckla sitt/sina modersmål?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att eleverna på Lundaskolan ges goda förutsättningar att utveckla sitt modersmål.

Skolan bör inte begränsa barnens språkanvändning med hänsyn till möjliga kränkningar, utan ta in denna fråga i det dagliga värdegrundsarbetet.

Skolinspektionens iakttagelser

Modersmål och modersmålsundervisning

Stöd och uppmuntran att använda modersmålet är en värdefull hjälp att utveckla flerspråkighet och stärka identitet och kunskapsutveckling.

Enligt eleverna på Lundaskolan uppmuntrar skolans personal deras flerspråkighet och ser positivt på att de ofta använder sitt modersmål i skolan. I samtal med lärarna framkommer att de ibland är oroliga för att elever som sinsemellan talar sitt eget språk kan utsätta andra elever för exkludering eller verbala kränkningar. Eleverna bekräftar att vissa lärare uppmanar dem att främst prata svenska i klassrummet, så att alla förstår alla.

Flertalet intervjuade elever uppger att de deltar i modersmålsundervisningen. Eleverna är i de flesta fall mycket positiva till modersmålsundervisningen och samtliga säger att de har blivit bättre på sitt modersmål.

I Haninge kommun finns en central enhet för modersmålsundervisningen med en ansvarig rektor. Skolorna i kommunen köper in såväl modersmålsundervisning som studiehandledning på modersmålet från denna enhet. Av dokumentation och samtal med rektorn för modersmålsenheten och modersmålslärare framgår att de flesta modersmålslärare har högskoleexamen och tidigare erfarenhet av att arbeta som lärare.

Enligt uppgift från modersmålslärarna samt rektorn och lärarna på Lundaskolan lämnar modersmålslärarna skriftliga omdömen inför klasslärarnas utvecklingssamtal med eleverna och deras föräldrar. Elevernas kunskapsutveckling i modersmålet följs upp och dokumenteras i elevernas individuella utvecklingsplaner. Modersmålslärarna uppger även att de arbetar utifrån kursplanernas mål och att eleverna får tydlig information om vilka mål de förväntas nå. Om en elev riskerar att inte nå målen i sitt modersmål kan åtgärdsprogram skrivas. Detta bekräftas i stort av de elever på Lundaskolan som Skolinspektionen samtalat med.

Flertalet modersmåslärare har dock mer än 50 elever i varierande åldrar, spridda över flera skolor. Tillgången på läromedel varierar mycket. Enligt modersmåslärarna har de därför svårt att undervisa varje elev efter elevens individuella förutsättningar och behov.

4. Har lärarna utbildning i de ämnen de undervisar i och erbjuder lärarna relevant kompetensutveckling?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att lärarna på Lundaskolan har adekvat utbildning i de ämnen de undervisar i.

Det finns dock behov av kompetensutveckling rörande svenska som andraspråk samt i hur man i undervisningen kan ta tillvara på elevernas språkliga och kulturella erfarenheter.

Skolinspektionens iakttagelser

Lärarnas utbildningsnivå och kompetens är en avgörande framgångsfaktor för elevernas framgångar i skolarbetet.

Enligt Skolverkets statistik för läsåret 2008/2009 har 81 procent av lärarna på Lundaskolan pedagogisk högskoleexamen. Detta ligger på samma nivå som för Haninge kommun i stort men under motsvarande värde för riket, som är 85 procent. Enligt skolans rektor undervisar flertalet lärare i de ämnen de har behörighet i. Några enstaka lärare saknar lärarbehörighet. Skolans specialpedagog och båda lärarna för introduktionsklasserna har utbildning och kompetens i svenska som andraspråk (20 poäng vardera).

Vid besöket konstaterar Skolinspektionen att huvuddelen av skolans kompetensutvecklings i dagsläget är inriktad på kommungemensamma satsningar på matematikinläring, läs- och skrivinläring samt SET (Social Emotionell Träning).¹ I samtal med rektor och lärarna framkommer att det i dagsläget inte sker någon kompetensutveckling kring mångfaldsfrågor eller språkutveckling för elever med annat modersmål än svenska.

Vikingaskolan

Vikingaskolan ligger i centrala Haninge och omfattar förskoleklass, fritidshem och grundskola årskurserna 1–5. Enligt skolans egna uppgifter har Vikingaskolan 372 elever.

Verksamheten leds av en rektor, tillsammans med två biträdande rektorer varav den ena ansvarar för förskoleklass och fritidshem. I ledningsgruppen finns även en intendent med särskilt ansvar för budgetfrågor.

I skolan finns en introduktionsklass för nyanlända elever som vid tillfället för granskningen bestod av sex elever.

Kvalitetsgranskningen av Vikingaskolan omfattar verksamheten i årskurserna 2 och 4. Vid tillfället för granskningen fanns tre klasser i vardera årskursen. Inspektörerna deltog under sammanlagt tre dagar i delar av undervisningen i samtliga sex klasser. Undervisning bedrevs bland annat i ämnena svenska, engelska, matematik, geografi, samhällskunskap, musik och värdegrundsarbete.

Skolinspektionens besök vid Vikingaskolan genomfördes den 26–28 januari 2010.

1. Utgår arbetet i skolan ifrån elevernas kulturella bakgrund och skolans livsmiljö?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att Vikingaskolan i högre grad behöver anknyta undervisningen till elevernas språkliga och kulturella bakgrund. Skolan behöver också på ett bättre sätt synliggöra elever som har ett annat modersmål än svenska samt informera sig om deras språkliga och kulturella erfarenheter. Skolinspektionen bedömer att skolans övergripande värdegrundsarbete är gott men att det finns avvikelser. Skolan behöver därmed förbättra sitt arbete med att säkerställa en trygg miljö för alla elever.

Skolinspektionens iakttagelser

För att stärka flerkulturell identitet visar forskning på värdet av att lärare och övrig personal har intresse för elevernas kultur och skiftande bakgrund och skapar en mångkulturell miljö. Det är därmed värdefullt med ett innehåll i undervisningen som kan stärka elevernas flerkulturella identitet.

Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov och ska med *utgångspunkt* i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta kunskapsutveckling.

Intervjuer med lärarpersonalen, samtal med eleverna samt klassrumsobservationer visar att undervisningen i Vikingaskolan endast i begränsad utsträckning anknyter till elevernas språkliga och kulturella bakgrund. Inspektörerna kunde se endast några fåtal exempel på att lärarna knyter an till de flerspråkiga elevernas kulturella, geografiska eller språkliga bakgrund.

I de besökta klassrummen finns inga uppsatta elevarbeten som visar på att många av eleverna på skolan har internationell bakgrund och talar flera språk. Trots att det i flera klasser finns ett flertal skönlitterära böcker för eleverna att välja mellan, och en rekommenderad lista från skolledningen på spännande böcker, handlar ingen av dessa om elever eller ungdomar från andra länder.

Eleverna berättar att de ibland sjunger sånger på flera olika språk när någon fyller år, hälsar på varandra på olika språk eller pratar om olika traditioner i andra länder. Någ-

ra elever uppger att de har fått berätta om sitt hemland efter besök de gjort där. Dessa exempel är dock enstaka inslag i undervisningen och lärarna förklarar vid intervjun att de sällan i sin undervisning tar sin utgångspunkt i att eleverna är flerspråkiga och har anknytning till andra kulturer. De uttrycker därutöver en osäkerhet om vilken betydelse det har för undervisningen att de har elever med en varierande språklig och kulturell bakgrund. De uppfattar sitt uppdrag som att huvudsakligen stärka elevernas språkutveckling i svenska språket.

Kartläggning av de flerspråkiga eleverna

Ett kartläggningsarbete över elevernas bakgrund, erfarenheter, språkliga förmågor osv. är en förutsättning för att kunna påbörja undervisningen där eleverna språk- och kunskapsmässigt befinner sig och tidigt kunna ge eleverna relevanta stödåtgärder.

Enligt Skolverkets uppföljningsstatistik SIRIS är drygt 40 procent av Vikingaskolans elever berättigade till modersmålsundervisning. Enligt både skolans rektor och de intervjuade lärarna finns det en osäkerhet på skolan avseende vilka elever som ska räknas till gruppen "elever med annat modersmål än svenska". Flertalet lärare kunde inte ge ett säkert svar på Skolinspektionens fråga om vilka elever i deras klass som var flerspråkiga. Personalen förklarar detta bland annat av att det finns flera elever som enligt lärarnas uppfattning huvudsakligen talar svenska i hemmet, trots att föräldrarna är födda utomlands. I dessa fall uppger rektorn och personalen att de inte vet vilket eller vilka språk som är elevens modersmål och inte heller vilka kunskaper eleven egentligen har inom sitt modersmål.

De rutiner som finns på skolan för att kartlägga och bedöma elevernas språkliga förmåga är enbart kopplade till elevernas tal-, läs- och skrivutveckling på svenska. Några rutiner för att informera sig om elevernas språkliga och kulturella bakgrund finns inte. Vissa lärare frågar om elevernas bakgrund när de får nya elever i klassen, exempelvis vilket språk de talar med föräldrar, syskon och kompisar, osv. Skillnaden är dock stor mellan olika lärare.

För de elever som kommer som nyanlända till Vikingaskolan genomförs en mer grundlig kartläggning som innefattar deras språkliga och kulturella bakgrund samt tidigare skolerfarenhet.

Värdegrundsarbetet

Trivsel och trygghet är grundläggande förutsättningar för elevernas framgångar i skolarbetet.

I Vikingaskolan bedrivs i flera klasser ett aktivt värdegrundsarbete och inspektörerna kunde se flera goda exempel på detta. Vid ett tillfälle i årskurs 4 pågick en så kallad

SET-övning² där eleverna fick ta ställning till olika påståenden om samarbete och respekt och sedan ge uttryck för sina egna ståndpunkter. Övningen uppskattades i mycket hög grad av eleverna och gav dem möjligheter att reflektera över egna värderingar. Vid ett annat tillfälle, i anslutning till att eleverna blivit osams på rasten, uppmanade läraren eleverna att lägga ner sina huvuden på bänken, andas lugnt och sedan lyssna till avslappnande musik innan de fick berätta i sina dagböcker om hur de hade upplevt den aktuella händelsen. Även denna övning hade en märkbart positiv effekt på eleverna.

Inspektörerna har dock även sett exempel där läraren inte haft förmågan att hantera pågående konflikter på ett adekvat sätt. Under en lektion satt en elev ute i kapprummet och grät under en stor del av lektionen. Några klasskamrater gick då och då ut till eleven för att trösta denne. Ingen vuxen uppmärksammade att den gråtande eleven saknades från lektionen.

Flertalet elever som inspektörerna samtalat med uppger att de trivs och känner sig trygga i skolan. Eleverna från en klass berättar dock att de ibland känner sig otrygga och att det då och då förekommer konflikter och kränkningar mellan dem. Vid inspektörernas återkopplande samtal med skolledningen framkommer att skolledningen väl känner till svårigheterna i klassen och att olika insatser har vidtagits och fortfarande pågår.

I Vikingaskolan finns en plan mot kränkande behandling/likabehandlingsplan som dock inte är särskilt väl förankrad bland flertalet av de lärare som inspektörerna samtalade med. Enligt inspektörerna är det mycket angeläget att skolans plan utgår från den verksamhet och de elever som finns i skolan och att denna plan utgör ett levande dokument för såväl personal som elever i skolan.

2. Anpassas arbetet till elevernas behov och intressen?

Skolinspektionens bedömning

Att skolledningen har god förtrogenhet om undervisningen är en tydlig framgångsfaktor för Vikingaskolan. Det språk- och kunskapsutvecklande arbetssättet är i flera fall kreativt och anpassat efter enskilda elevers behov och intressen.

Skolinspektionen bedömer dock att arbetet behöver en tydligare anknytning till att det finns elever på skolan som är flerspråkiga. Skolinspektionen bedömer också att lärarnas förmåga att individanpassa undervisningen utifrån elevernas individuella behov, förutsättningar och erfarenheter tydligt varierar och behöver utvecklas.

² SET är enligt definition på Socialstyrelsens hemsida en manualbaserad preventiv insats för skolor med syfte att utveckla elevers sociala och emotionella förmågor. Programmet används sedan år 2001. På Vikingaskolan finns tre lärare som genomgått utbildning för SET och som fått skolledningens uppdrag att utbilda övriga lärare på skolan.

Skolinspektionen bedömer också att skolans rektor behöver vidta åtgärder så att det sker en kartläggning och bedömning av vilka elever som är berättigade att läsa svenska som andraspråk och att ämnet anordnas för elever i behov av det. Undervisningen i svenska som andraspråk kan integreras med elever som läser ämnet svenska. Rektorn behöver dock se till att lärarna har kunskap om kursplanen för svenska som andraspråk och att de är medvetna om vilka elever som läser enligt den kursplanen.

Rektorn behöver även se till att elever som är i behov av studiehandledning på modersmålet får detta.

Skolinspektionens iakttagelser

Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt

Språkutveckling sker inte isolerat utan måste kopplas till ett för eleven meningsfullt innehåll och användas och produceras av eleven i olika sammanhang. Val av innehåll och arbetsformer i undervisningen måste därför ge stöd för elevens språk- och kunskapsutveckling i meningsskapande sammanhang.

Inspektörerna kunde vid lektionsbesöken på Vikingaskolan se flera goda exempel på ett framgångsrikt språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt. Lärarna förklarar t.ex. svåra ord och sammanhang och eleverna arbetar varierat i parövning, enskilt med att de läser tyst, läser högt för varandra, skriver berättelser och läser upp för klassen eller att dialoger förs i klassrummet mellan läraren och eleverna. Stor fokus i undervisningen ligger på att läsa skönlitterära böcker, såväl tyst enskild läsning som högläsning.

Vid ett lektionstillfälle fick eleverna i en klass i uppgift att skriva en berättelse om sig själv i tredje person. Uppgiften, som inte var helt enkel för alla elever, utfördes med stort engagemang och intresse från elevernas sida och läraren stöttade med att förklara och ställa öppna frågor som lockade eleverna till att försöka lite till. Vid ett annat lektionstillfälle skulle eleverna skriftligt besvara "Intervjufrågor till mig själv" som handlade om hur de tycker det är att vara 10 år och om de hellre skulle vilja vara vuxna. Eleverna uppmuntrades att tänka efter och välja egna ord och uttryck.

Även om inspektörerna kunde konstatera att det vid flera lektionstillfällen fanns ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt av god kvalitet, kunde inspektörerna också konstatera att detta inte var fallet i samtliga klasser. I många klasser kunde inspektörerna tvärtom se exempel på mer ensidigt arbetssätt, t.ex. att lärarna ställde slutna frågor och eleverna svarade med enstaka ord. Under vissa lektioner dominerade också ett enskilt arbetssätt där eleverna under en stor del av lektionerna satt med sina arbetsböcker för att fylla i rätt svar.

Intervjuerna med lärarna bekräftar att det finns olika syn på vikten av att arbeta på ett språk- och kunskapsutvecklande sätt och några av lärarna säger sig sakna tillräckliga kunskaper om hur man aktivt kan arbeta för att stärka de flerspråkiga elevernas språk- och kunskapsutveckling.

Inspektörerna kan konstatera att skolledningen har god kännedom om undervisningens utformning och om lärarnas pedagogiska skicklighet. Detta bedöms av Skolinspektionen som en tydlig framgångsfaktor för skolan.

Anpassning av undervisningen

Läraren ska se till att alla elever får ett reellt inflytande på arbetssätt, arbetsformer och undervisningens innehåll. Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov och ska med *utgångspunkt* i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta kunskapsutveckling.

På Vikingaskolan bedöms elevernas språk- och kunskapsutveckling bland annat med hjälp av ett så kallat LUS-dokumentation och DLS-test³, nationella prov i årskurserna 3 och 5 samt vid behov även andra prov och tester. De elever som bedöms ha svårigheter att nå de uppsatta målen, erbjuds någon form av stöd, t.ex. av elevens klasslärare, en resursperson eller av skolans specialpedagog eller speciallärare. Åtgärdsprogram utarbetas för dem som bedöms vara i behov av särskilda stödåtgärder. Det finns således goda rutiner för att fånga upp de elever som är i behov av särskilt stöd och stöd ges också till de elever som behöver det.

Skolinspektionen kan dock konstatera att förmågan att individanpassa undervisningen utifrån elevernas individuella behov, förutsättningar och erfarenheter varierar mellan olika lärare. Vid ett tillfälle lade inspektörerna märke till hur en elev under ett lektionspass satt med en uppgift i en bok där han skulle fylla i namn på länder och språk. Uppgiften handlade om att lära sig använda stor och liten bokstav. I det aktuella fallet hade eleven flitigt och under tystnad i 20 minuter arbetat med sin uppgift, men hade inte förstått hur han skulle göra. Alla de ifyllda orden var skrivna med liten bokstav. Denne elev fick uppenbarligen inte det stöd han behövde för att på egen hand klara sin uppgift.

Inspektörerna kunde också se flera exempel på elever som inte fick tillräckliga utmaningar i sitt lärande. Vid ett lektionstillfälle hade en av eleverna redan genomfört sina uppgifter i boken. Eleven uppgav till inspektören att uppgifterna var alldeles för enkla för honom och att han hade tröttnat. Han visade målen på tavlan och pekade i boken att han redan hade genomfört målen för hela veckan. I stället gick han nu omkring i klassrummet och pratade med sina kamrater.

I Vikingaskolan finns i flera klassrum tydliga undervisningsmål uppsatta på väggarna eller skrivna på tavlan. Om det finns information om undervisningsmål samt hur tydlig den är varierar dock betydligt från klassrum till klassrum. Vid intervjuer med eleverna framkommer att det i första hand är de elever som kommer från klassrum med tydligt uppsatta undervisningsmål som vet vad de förväntas lära sig vid olika lektionstillfällen.

³ DLS är ett diagnostiskt material för screening av elevers läs- och skrivutveckling

Svenska som andraspråk

Svenska som andraspråk är ett eget ämne för en speciell elevgrupp med syftet att eleverna ska uppnå en funktionell behärskning av det svenska språket i nivå med elever som har svenska som modersmål. Elever i behov av svenska som andraspråk har rätt till sådan undervisning.

På Vikingaskolan sker ingen systematisk kartläggning av vilka elever som har behov av undervisning i svenska som andraspråk. Skolans policy är i stället att metoder för andraspråksinlärning löpande integreras i all undervisning. De elever som har brister i sin språkliga utveckling får därutöver särskilt stöd av skolans specialpedagog i en grupp med både flerspråkiga och svensktalande elever.

Både skolans specialpedagog och speciallärare har viss utbildning för undervisning i svenska som andraspråk och integrerar denna kunskap i den undervisning som ges till eleverna. Dock använder de sig huvudsakligen av kursplanen i svenska, med motivering att skillnaderna mellan kursplanerna är små och att eleverna med svenska som modersmål bedöms ha samma sorts behov av stöd i sin språkliga utveckling som eleverna med annat modersmål än svenska.

I Skolinspektionens samtal med Vikingaskolans elever framkommer att eleverna inte känner till begreppet svenska som andraspråk och att de uppfattar att de, liksom alla andra, får undervisning i "vanlig svenska". Skolinspektionen konstaterar att det på Vikingaskolan inte görs någon åtskillnad mellan de båda kursplaneämnena svenska och svenska som andraspråk. Observationer i lärandemiljön bekräftar att det finns flera goda exempel på ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt men att detta inte alltid inkluderar de pedagogiska metoder som utvecklats för andraspråksinlärning. Genomgående saknas också läromedel för andraspråksinlärning.

I den statistik som finns tillgänglig på Vikingaskolans hemsida samt i de dokument som skolan delgivit Skolinspektionen saknas information om skolans resultat för svenska som andraspråk, exempelvis i nationella prov.

Studiehandledning på modersmålet

Elever i behov av studiehandledning på modersmålet ska erbjudas sådan handledning. Aktuell forskning framhåller också att ett starkt modersmål och ett starkt andraspråk är viktiga förutsättningar för att elever ska lyckas i sina skolarbeten.

Studiehandledning på modersmålet erbjuds enligt skolledningen de elever som klasslärarna bedömer har behov av detta. Av lärarintervjuer framgår dock att de tror att vissa elever skulle behöva studiehandledning på modersmålet men att någon ansökan inte har skickats in. Anledningen till detta är att lärarna är osäkra på vilka elever som ska bedömas som i behov av studiehandledning på modersmålet. Skolinspektionen vill framhålla att rektorn enligt författningarna är skyldig att anordna studiehandledning på modersmålet för alla elever som bedöms vara i behov av detta.

3. Ges eleverna möjligheter att utveckla sitt modersmål?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att eleverna på Vikingaskolan ges möjlighet att utveckla sitt modersmål.

Rektorn behöver klargöra vilka elever som är berättigade till modersmålsundervisning samt i högre grad följa upp elevernas kunskapsutveckling i modersmålet.

Skolan bör inte begränsa barnens språkanvändning med hänsyn till möjliga kränkningar, utan ta in denna fråga i det dagliga värdegrundsarbetet.

Skolinspektionens iakttagelser

Modersmål och modersmålsundervisning

Stöd och uppmuntran att använda modersmålet är en värdefull hjälp att utveckla flerspråkighet och stärka identitet och kunskapsutveckling.

I Haninge kommun finns en central enhet för modersmålsundervisningen med en ansvarig rektor. Skolorna i kommunen köper in såväl modersmålsundervisning som studiehandledning på modersmålet från denna enhet. Av dokumentation och samtal med rektorn för modersmålsenheten och modersmåls lärare framgår att de flesta modersmåls lärare har högskoleexamen och tidigare erfarenhet av att arbeta som lärare.

Enligt uppgift från modersmåls lärarna samt rektorn och lärarna på Vikingaskolan lämnar modersmåls lärarna skriftliga omdömen inför klasslärarnas utvecklingssamtal med eleverna och deras föräldrar. Elevernas kunskapsutveckling i modersmålet följs upp och dokumenteras i elevernas individuella utvecklingsplaner. Modersmåls lärarna uppger även att de arbetar utifrån kursplanernas mål och att eleverna får tydlig information om vilka mål de förväntas nå.

Enligt skolledningen på Vikingaskolan deltar knappt hälften av de flerspråkiga eleverna i modersmålsundervisning. Enligt de intervjuade lärarna är många av dem som väljer att inte delta födda i Sverige. Personalen uppfattning är att dessa elever inte alltid talar sitt modersmål i hemmet och inte heller är intresserade av att utveckla sitt modersmål. Enligt eleverna själva är de i stort sett nöjda med modersmålsundervisningen.

Skolinspektion kan dock konstatera att det råder en tveksamhet från skolans sida om vilka elever som har ett annat modersmål än svenska (se tidigare avsnitt 1). Det råder därmed också en osäkerhet om vilka elever som är berättigade till modersmålsundervisning.

Skolinspektionen kan vidare konstatera att det på Vikingaskolan oftast saknas en systematisk kontakt mellan modersmåls lärarna och klasslärarna. Modersmåls lärarna till-

hör inte skolans arbetslag och deltar inte heller i skolans planering av undervisningen. Vissa klasslärare uppger att de ibland spontant tar kontakt med modersmålslärarna, speciellt om dessa också ansvarar för viss studiehandledning på modersmålet. Trots otydligheten om vilka elever som är berättigade till modersmålsundervisning, finns det genomgående en positiv grundinställning till modersmålsundervisningen från såväl lärarnas som skolledningens sida. Rektorn berättar dock att hon saknar adekvata verktyg för att följa upp elevernas kunskapsutveckling på modersmålet i och med att hon inte har någon kontakt med modersmålslärarna eller med rektorn för modersmålsenheten. Detta upplevs som otillfredsställande.

I samtal med lärarna på Vikingaskolan framkommer att de ibland är oroliga för att elever som sinsemellan talar sitt eget språk kan utsätta andra elever för exkludering eller verbala kränkningar. Eleverna bekräftar att vissa lärare uppmanar dem att främst prata svenska i klassrummet, så att alla förstår alla.

4. Har lärarna utbildning i de ämnen de undervisar i och erbjuds lärarna relevant kompetensutveckling?

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att lärarna i stort har adekvat utbildning i de ämnen de undervisar i.

Vikingaskolans personal har dock ett behov av kompetensutveckling rörande andraspråksinläring, svenska som andraspråk samt i hur man i undervisningen kan ta tillvara på elevernas språkliga och kulturella erfarenheter.

Skolinspektionens iakttagelser

Lärarnas utbildningsnivå och kompetens är en avgörande framgångsfaktor för elevernas framgångar i skolarbetet.

Enligt Skolverkets statistik för läsåret 2008/2009 har 80 procent av lärarna på Vikingaskolan pedagogisk högskoleexamen. Detta ligger på samma nivå som för Haninge kommun i stort men under motsvarande värde för riket, som är 85 procent. Enligt skolans rektor undervisar flertalet lärare i de ämnen de har behörighet i. Några enstaka lärare saknar lärarbehörighet. Skolans specialpedagog och speciallärare har viss utbildning i svenska som andraspråk (40 resp 20 poäng), men svenska som andraspråk kompetens saknas bland övriga lärare på skolan.

Av intervju med rektorn och lärarna framkommer att olika former av kompetensutveckling erbjuds samtliga skolor i kommunen. Dock saknas kompetensutveckling kring mångfaldsfrågor eller språkutveckling för elever med annat modersmål än svenska. Skolinspektionen har i punkterna ovan noterat att det finns brister i hur lärarna arbetar språk- och kunskapsutvecklande och att det finns brister i hur de tar tillvara på elevernas språkliga och kulturella erfarenheter i undervisningen. Det finns också brister i lärarnas förståelse för och arbete i ämnet svenska som andraspråk. I samtal med Skolin-

spektionen nämner flera lärare att dessa frågor sällan eller aldrig diskuteras på skolan, vare sig i kollegiet eller med skolledningen.

Huvudmannens ansvar

Skolinspektionens bedömning

Haninge kommun bör säkerställa att barnen på kommunens förskolor ges möjlighet att utveckla sitt modersmål.

Skolinspektionens iakttagelser

I Haninge kommun är modersmållärarna organiserade i en egen enhet med en egen rektor. Enligt uppgift från modersmålsenheten besöker inte modersmålsenhetens lärare förskolor om inte föräldrar formellt har ansökt om detta på en särskild blankett. Modersmållärare vid modersmålsenheten uppger att de ofta saknar både tiden och erfarenheten för att arbeta språkutvecklande med så små barn.

I samtal med förskolornas ledning och personal framkommer att föräldrar i många fall upprepade gånger förgäves ansökt om att barnen i deras språkgrupp ska få besök av modersmållärare på förskolan.

Vare sig på Tallen eller på Hemsö finns någon strategi för hur barn med annat modersmål än svenska kan utveckla sitt modersmål på förskolan.

På Tallens förskola och Hemsö förskola begränsas därmed barnens tillgång till möjligheten att utveckla sitt modersmål. Barnens möjligheter skiljer sig åt bland annat beroende på vilken språkgrupp de tillhör, om de har aktiva föräldrar, om deras förskola har personal med språkkunskaper eller om det kommer modersmållärare till förskolan eller inte.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen ser positivt på kommunens fokus på kunskapsutveckling och det språkutvecklande arbetet. Haninge kommun behöver dock se till att det på Lundaskolan och Vikingaskolan kontinuerligt sker en kartläggning och bedömning av vilka elever som är berättigade att läsa svenska som andraspråk och att ämnet anordnas för elever i behov av det.

Skolinspektionens iakttagelser

Av 2 kap. 15–16 §§ grundskoleförordningen framgår att undervisning i svenska som andraspråk om det behövs bl.a. ska anordnas för elever som har ett annat språk än svenska som modersmål. Undervisning i svenska som andraspråk ska anordnas i stället för undervisning i svenska. Rektor beslutar om undervisning i svenska som andraspråk ska anordnas för en elev.

I intervjun med Skolinspektionen uppger företrädare för Haninge kommuns skolförvaltning att man är tveksam till ämnet svenska som andraspråk. Enligt förvaltningen

ingår metoder för andraspråksinläring som en självklarhet i det språkutvecklande arbetssättet som är i fokus på kommunens samtliga skolor.

Företrädare för skolförvaltningen noterar också att de ser stora likheter mellan kursplanen för svenska som andraspråk och kursplanen för svenska. Skolförvaltningen ifrågasätter värdet av att undervisa flerspråkiga elever enligt en separat kursplan för svenska som andraspråk. All undervisning bör istället vara individanpassad för samtliga elever.

I den statistik som finns tillgänglig på Haninge kommuns hemsida samt i den statistik som kommunen delgivit Skolinspektionen saknas information om resultat för svenska som andraspråk i grundskolan, exempelvis i nationella prov.

Vid intervjuer och observationer i lärandemiljön på Vikingaskolan och Lundaskolan framkommer att skolorna i praktiken inte undervisar i ämnet svenska som andraspråk. Bedömningar av om en elev är i behov av svenska som andraspråk genomförs endast i begränsad omfattning. Skolornas målsättning är istället att lärarna ska arbeta språkutvecklande med alla elever, utefter varje elevs egna förutsättningar och behov.

Vid intervjuer framkommer dock att flertalet lärare saknar formell kompetens inom andraspråksinlärningsmetodik och ämnet svenska som andraspråk. Detta är särskilt tydligt på Vikingaskolan, där enbart skolans specialpedagog och speciallärare har kompetens i andraspråksinläring och ämnet svenska som andraspråk.

Det förekommer flera goda exempel på undervisning som använder sig av metoder för andraspråksinläring, särskilt på Lundaskolan, men detta varierar från klassrum till klassrum. Klassrummen i båda skolor saknar i många fall läromedel för andraspråksinläring.

Både Vikingaskolan och Lundaskolan saknar en strategi för att säkerställa och vidareutveckla personalens pedagogiska kompetens avseende flerspråkiga barn, andraspråksinläring och ämnet svenska som andraspråk.

Skolinspektionens slutsatser samt rekommendationer/krav på åtgärder:

Hemsö förskola

På förskolan Hemsö finns ett arbetssätt som på ett bra sätt främjar språk- och kunskapsutvecklingen hos barn med annat modersmål än svenska. Den pedagogiska verksamheten är kreativ, språk- och kunskapsutvecklande och varierad, vilket kommer alla barn till del. Förskolans personal synliggör och värdesätter på ett mycket bra sätt bar-

nens flerspråkighet och internationella erfarenheter. Barnens språk och erfarenheter tas dagligen med i förskolans verksamhet.

Förskolans personal har dock ingen samstämmig strategi för att hantera olika konflikter. Vid informella samtal med barnen framkom att de inte hade kännedom om regler av typen "så gör vi här", exempelvis att respektera kamraters projekt.

Skolinspektionen bedömer vidare att förskolan inte kan fånga upp de barn som är i störst behov av språkutvecklande aktiviteter, då alla barn alltid kan välja bort de pedagogiska aktiviteterna.

Många av barnen på Hemsö förskola erbjuds möjligheter att utveckla sitt modersmål, dock inte alla. Förskolans personal har ingen inblick i den verksamhet som bedrivs av de modersmåls lärare som besöker förskolan.

Rekommendationer:

- Förskolan bör säkerställa att den pedagogiska, och då särskilt de språk- och kunskapsutvecklande aktiviteterna, kommer samtliga barn till del.
- Hemsö förskola bör formalisera värdegrundsarbetet genom att förankra lika behandlingsplanen bland personalen. Förskolan bör också på ett mer aktivt sätt integrera värdegrundsarbetet i den dagliga verksamheten med barnen.
- Förskolan behöver utveckla arbetet så att man i högre utsträckning medverkar till att alla barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla sitt modersmål. Rektorn för Hemsö förskola bör ta ett större ansvar för modersmåls lärarnas arbete med barnen.

Förskolan Tallen

Förskolan Tallen är en till synes trivsamt och stimulerande miljö för både barnen och personalen. Verksamheten sker i en ändamålsenlig lärandemiljö, både ute och inne. Tallens förskola arbetar medvetet med barnens språkutveckling på svenska. Däremot finns det brister hur personalen arbetar för att främja språk- och kunskapsutvecklingen hos barn med annat modersmål än svenska.

Trots att verksamheten generellt sett är strukturerad och planerad förekommer det i vissa situationer hög ljudnivå och stök i barngruppen. Personalen uppger att deras arbete begränsas av att barngrupperna är relativt stora och att det finns flera barn i behov av särskilt stöd. Personalen har ibland inte möjlighet att fullfölja den pedagogiska verksamheten.

Barnens olika språk och internationella erfarenheter tas endast undantagsvis med i förskolans aktiviteter eller i den pedagogiska verksamheten. I praktiken osynliggörs därmed de flerspråkiga barnen och deras erfarenheter av förskolan.

Barnen på Tallens förskola erbjuds inga möjligheter att utveckla sitt modersmål, utöver enstaka besök av modersmåls lärare. Vare sig förskolans ledning eller personal har någon inblick i den verksamhet som bedrivs av de modersmåls lärare som besöker förskolan.

Rekommendationer:

- Verksamheten på Tallens förskola behöver i större utsträckning anknyta till och synliggöra barnens språk och internationella erfarenheter.
- I planeringen av den pedagogiska, och särskilt den språk- och kunskapsutvecklande, verksamheten behöver förskolan också ta hänsyn till att det finns flerspråkiga barn i gruppen.
- Rektor för Tallens förskola bör säkerställa en miljö där de pedagogiska aktiviteterna fullföljs och kommer samtliga barn till del.
- Förskolan Tallen behöver utveckla arbetet så att man i högre utsträckning medverkar till att alla barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla sitt modersmål. Rektorn för Tallens förskola bör också ta ett större ansvar för modersmåls lärarnas arbete med barnen.

Lundaskolan

På Lundaskolan finns goda arbetssätt för att främja språk- och kunskapsutvecklingen hos elever med annat modersmål än svenska. Undervisningen är i de flesta fall kreativ, varierad och individanpassad. Personalens förhållningssätt präglas av högt ställda krav, samtidigt som eleverna bemöts respektfullt och efter sina egna förutsättningar. Skolinspektionen ser positivt på att Lundaskolan tydligt arbetar med det språk- och kunskapsutvecklande arbetssättet och att skolan kontinuerligt följer upp elevernas språk- och kunskapsutveckling.

Skolan har ett aktivt värdegrundsarbete, som också omfattar en noggrann kartläggning av elevernas situation. I vissa fall begränsar lärarna elevernas språkanvändning med hänsyn till möjliga kränkningar. Skolan bör inte begränsa elevernas språkanvändning utan ta in denna fråga i det dagliga värdegrundsarbetet.

Skolan har genomgående ett mycket positivt förhållningssätt till elevernas språkkunskaper och internationella erfarenheter. Detta förhållningssätt slår dock inte alltid igenom i skolans undervisning eller läromedel. Lundaskolans undervisning och läromedel synliggör endast i begränsad omfattning elevernas språkkunskaper och erfarenheter.

I dagsläget erbjuder Lundaskolan endast undantagsvis undervisning i svenska som andraspråk. Detta arbetssätt grundar sig på uppfattningen att kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk är så pass lika. Skolan refererar också till det pågående språk- och kunskapsutvecklande arbetssättet samt till att flertalet lärare på skolan har 5 poäng i svenska som andraspråk.

Skolinspektionen ser mycket positivt på att skolan valt att låta det språk- och kunskapsutvecklande arbetssättet genomsyra all verksamhet i skolan. Det är också lovvärt att de flesta lärare, inte bara de som undervisar i svenska, har viss utbildning i grunderna för andraspråksinlärning. Enligt grundskoleförordningen ska dock undervisning i ämnet svenska som andraspråk anordnas *om det behövs* för elever som har ett annat modersmål än svenska. En bedömning av behovet ska göras för varje enskild elev.

Det faktum att skolan valt att satsa på ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt i hela skolan vittnar om att skolan har gjort bedömningen att många elever behöver en medveten och kvalificerad språkträning och hjälp för att, trots sina bristande kunskaper i det svenska språket, kunna utveckla sina kunskaper i de olika kursplaneämnena. Skolan har dock inte, som en följd av denna bedömning och i enlighet med grundskoleförordningen, sett till att anordna undervisning i ämnet svenska som andraspråk för dessa elever. Det språk- och kunskapsutvecklande arbetssättet måste i fortsättningen kombineras med att undervisningen i det svenska språket bedrivs enligt kursplanen för svenska som andraspråk för de elever som behöver det. Sådana elever behöver också få sina kunskaper bedömda gentemot kriterierna i kursplanen för svenska som andraspråk och nationella prov i ämnet.

Enligt grundskoleförordningen har elever som behöver det rätt till studiehandledning på modersmålet. Lundaskolan erbjuder inte alltid sådan studiehandledning. Skolan går härigenom miste om ytterligare en viktig möjlighet att stimulera elevernas språk- och kunskapsutveckling. Med studiehandledning på modersmålet ska eleverna kunna utveckla sina kunskaper i olika kursplaneämnen trots att han eller hon inte behärskar det svenska språket fullt ut. En medveten och väl planerad studiehandledning kan förbereda elevernas introduktion i ämnesundervisningen. Genom att eleverna på sitt modersmål får hjälp att förstå uttryck och begrepp som används i ämnesundervisningen blir det möjligt för eleverna att följa undervisningen och att utveckla kunskaperna i samtliga ämnen.

Krav på åtgärder:

- Av 5 kap. 2 § grundskoleförordningen framgår att en elev ska få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det. Alla elever som är i behov av studiehandledning får inte det på Lundaskolan. Detta måste åtgärdas. Rektor har ett särskilt ansvar för att se till att så sker.

- Av 2 kap. 15–16 §§ grundskoleförordningen framgår följande. Undervisning i svenska som andraspråk ska om det behövs bl.a. anordnas för elever som har ett annat språk än svenska som modersmål. Svenska som andraspråk är ett eget ämne med en egen kursplan. På Lundaskolan sker det inte någon kontinuerlig kartläggning och bedömning av vilka elever som är berättigade att läsa svenska som andraspråk, och det säkerställs därmed inte att ämnet anordnas för alla elever i behov av det. Vidare saknar lärarna i vissa fall kunskap om kursplanen för svenska som andraspråk och om vilka elever som läser enligt den kursplanen. Svenska som andraspråk anordnas inte i enlighet med författningarnas krav på Lundaskolan. Detta måste åtgärdas, och rektor har ett särskilt ansvar för att så sker.

Rekommendationer:

- Skolan bör inte begränsa elevernas språkanvändning på grund av en oro för möjliga kränkningar, utan ta in denna fråga i det dagliga värdegrundsarbetet.
- Skolans undervisning och läromedel bör i större omfattning anknyta till elevernas språkkunskaper och internationella erfarenheter.

Vikingaskolan

Undervisningen och det språk- och kunskapsutvecklande arbetssättet på Vikingaskolan är i flera fall genomgripande och anpassat efter enskilda elevers behov och förutsättningar.

Vikingaskolan har ett i allmänhet positivt förhållningssätt till elevernas språkkunskaper och internationella erfarenheter. Detta förhållningssätt slår dock inte igenom i skolans undervisning eller läromedel. Vikingaskolans undervisning och läromedel synliggör endast i begränsad omfattning elevernas språkkunskaper och erfarenheter.

Skolans förmåga att individanpassa undervisningen varierar också från klassrum till klassrum. Skolinspektionen bedömer att detta skapar en godtycklig undervisningssituation för eleverna, vilket särskilt kan drabba elever med annat modersmål än svenska.

Vikingaskolan erbjuder endast undantagsvis undervisning enligt kursplanen svenska som andraspråk. Detta arbetssätt grundar sig på uppfattningen att kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk är så pass lika. Skolan refererar också till det pågående språk- och kunskapsutvecklande arbetssättet.

Enligt grundskoleförordningen ska undervisning i ämnet svenska som andraspråk anordnas *om det behövs* för elever som har ett annat modersmål än svenska. En bedömning av behovet ska göras för varje enskild elev. Vikingaskolans språk- och kunskaps-

utvecklande arbetssätt måste därför i fortsättningen kombineras med att undervisningen i det svenska språket bedrivs enligt kursplanen för svenska som andraspråk för de elever som behöver det. Sådana elever behöver också få sina kunskaper bedömda gentemot kriterierna i kursplanen för ämnet svenska som andraspråk och nationella prov i ämnet, av personal med kompetens inom ämnesområdet svenska som andraspråk. I dagsläget har skolans personal endast i mycket begränsad omfattning erfarenhet av andraspråksinlärningsmetodik och av ämnet svenska som andraspråk.

Vikingaskolan erbjuder inte studiehandledning på modersmålet till alla elever som behöver det. Enligt grundskoleförordningen har elever som behöver det rätt till studiehandledning på modersmålet. Vikingaskolan erbjuder inte alltid sådan studiehandledning. Skolan går härigenom miste om ytterligare en viktig möjlighet att stimulera elevernas språk- och kunskapsutveckling. Med studiehandledning på modersmålet ska eleverna kunna utveckla sina kunskaper i olika kursplaneämnen trots att han eller hon inte behärskar det svenska språket fullt ut. En medveten och väl planerad studiehandledning kan förbereda elevernas introduktion i ämnesundervisningen. Genom att eleverna på sitt modersmål får hjälp att förstå uttryck och begrepp som används i ämnesundervisningen blir det möjligt för eleverna att följa undervisningen och att utveckla kunskaperna i samtliga ämnen.

I vissa fall begränsar lärarna elevernas språkanvändning med hänsyn till möjliga kränkningar. Skolan bör inte begränsa elevernas språkanvändning utan ta in denna fråga i det dagliga värdegrundsarbetet.

Krav på åtgärder:

- Av 2 kap. 15–16 §§ grundskoleförordningen framgår följande. Undervisning i svenska som andraspråk ska om det behövs bl.a. anordnas för elever som har ett annat språk än svenska som modersmål. Svenska som andraspråk är ett eget ämne med en egen kursplan. På Vikingaskolan sker det inte någon kontinuerlig kartläggning och bedömning av vilka elever som är berättigade att läsa svenska som andraspråk, och det säkerställs därmed inte att ämnet anordnas för alla elever i behov av det. Vidare saknar lärarna, i flertalet fall, kunskap om kursplanen för svenska som andraspråk och om vilka elever som läser enligt den kursplanen. Svenska som andraspråk anordnas inte i enlighet med författningarnas krav på Vikingaskolan. Detta måste åtgärdas, och rektor har ett särskilt ansvar för att så sker.
- Av 5 kap. 2 § grundskoleförordningen framgår att en elev ska få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det. Alla elever som är i behov av studiehandledning får inte det på Vikingaskolan. Detta måste åtgärdas. Rektor har ett särskilt ansvar för att se till att så sker.

Rekommendationer:

- Vikingaskolan bör utveckla en organisation och ett arbetssätt som säkerställer att skolans samtliga elever får tillgång till en individanpassad och språk- och kunskapsutvecklande undervisning.
- Skolans undervisning och läromedel bör i betydligt större omfattning anknyta till och synliggöra elevernas språkkunskaper och internationella erfarenheter.
- Skolan bör inte begränsa elevernas språkanvändning på grund av en oro för möjliga kränkningar, utan ta in denna fråga i det dagliga värdegrundsarbetet.
- Skolans personal bör erbjudas kompetensutveckling rörande flerspråkiga elevers språk- och kunskapsutveckling, andraspråksinlärningsmetoder och ämnet svenska som andraspråk.

Uppföljning

Haninge kommun ska senast den 29 november 2010 redovisa vilka utvecklingsinsatser som genomförts eller planerats med anledning av de krav på åtgärder och rekommendationer som Skolinspektionen framfört. Insatserna ska redovisas per förskola respektive skola.

Uppföljningen riktar sig mot huvudmannen med avseende på kravet att barnen i förskolan får möjlighet att utveckla sitt modersmål. Uppföljningen av huvudmannen gäller även kravet att åtgärda elevernas rätt till undervisning i svenska som andraspråk.

Uppföljningen riktar sig mot förskolorna Hemsö och Tallen samt Lundaskolan respektive Vikingaskolan när det gäller övriga krav på åtgärder och rekommendationer.

Redovisningen skickas till Skolinspektionen, Box 23069, 104 35 Stockholm.

På Skolinspektionens vägnar

Björn Persson
Avdelningschef

Ylva Johnsson
Utredare

I ärendets slutliga handläggning har också deltagit Elisabeth Ritchey och Magdalena Molin.